

Kimin güvenilir olduğunu nasıl anlayacağız?

12 Kasım 2020

<https://fikirturu.com/toplum/kimin-guvenilir-oldugunu-nasil-anlayacagiz/>

Sahtekârlar ve egoistlerle dolu ‘uzmanlar âleminde’ güvenilir entelektüel nasıl bulunur? Size rehberlik edecek birine güvenmeden önce kendinize hangi soruları sormalısınız? Güvenilebilecek entelektüellerde bulunan beş erdem ne?

Teknoloji sayesinde bilgi bombardımanına tutuluyoruz. Ancak doğru ile yanlış, gerçek ile sahte arasındaki farkın da bulanıklaştığı bir çağda yaşıyoruz. Boca edilen bilgiler, uzmanlıkların da altını oyuyor, kime inanacağımıza ve düşüncelerimize nasıl yön vereceğimize karar veremez hale geliyoruz.

İngiltere’deki Sheffield Üniversitesi’nin felsefe profesörlerinden T. Ryan Byerly, Psyche.co sitesinde yayınlanan yazısında kime güvenileceğine karar vermede yardımcı olabilecek tavsiyelerde bulunuyor. Çok sayıda felsefe kitabı bulunan “Intellectual Dependability: A Virtue Theory of the Epistemic and Educational Ideal” (Entelektüel Bağımlılık: Epistemik ve Eğitimsel İdeal Bir Erdem Teorisi) başlıklı kitabı 2021’de yayınlanacak olan Byerly güvenilir kişilerde aranacak erdemleri ve bunların nasıl farkına varılacağına ipuçlarını veriyor:

“Neyi nasıl düşüneceğimizi anlamak için başkalarının yardımına ihtiyacımız var. Birçok mesele, kendi başımıza çözemeyeceğimiz kadar karmaşık. (...). Düşüncelerimizi kimin etkileyeceğine karar vermek zorundayız. Bu koşullar altında nasıl kafa yoracağımıza yardım etmesine izin vermemiz gereken kişi hakkında bir fikre sahip olmak, faydalı olabilir. Felsefe, entelektüel yaşamlarımıza güveneceğimiz bir dizi sezgi geliştirmemize yardım ettiği için bu noktada devreye giriyor.

Görüşlerimiz, entelektüel ağların ürünü

Bazen, basmakalıp düşüncelere sapıp, basit gerçekleri görebilmek için kendisini başkalarının insafına bıraktığını anlatan Byerly, herkesin bu tür bir entelektüel bağımlılığa sahip olduğunu belirtiyor:

“Bu tür bir bağımlılık, her tür bağımlılık gibi, kırılabilirlikleri peşinde getirir. Bağlı olduğumuz kişiler bizi çeşitli şekillerde hayal kırıklığına uğratabilir. Politikacılar kişisel çıkarları için yalan söyleyebilir. Sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler demokrasinin dokusunu paramparça eder. Fırsatçılar savunmasızları avlarlar (...)

Uzmanlara danışarak bu sorunu çözebileceğimizi düşünebilirsiniz. Geri kalanların aksine onlar ne dediklerini bilirler. Bunlar aslında sağlam tavsiyelerdir ama çok fazla iş görmezler. Bazen uzmanların kimler olduğunu belirlemek zordur. Bazen uzmanların fikirleri uyuşmaz. Bazen de uzmanlara erişemeyiz. Bazen uzmanlar, kötü niyetli teşviklerle özel çıkarlar için kullanılabilirler.

Daha da önemlisi tek başına uzmanlık, bizim için önemli soruları nadiren çözebilir. Bunun nedeni, hakikatlerin bir listesini yapmanın sorunu çözmek için yeterli olmamasıdır. Yapılması gereken, değerlerimiz ve hedeflerimiz ışığında bu gerçekler hakkında kafa yormaktır. Kendi özel durumumuzda gerçekler karşısında ne yapmamız gerektiğini düşünüp bulmalıyız. Ayrıca vicdani rahatlığa sahip olmadan ve kendimizi tanımadan bir çözüm bulamayız.

Bu nedenle, rehberliğine güvendiğimiz insanlara sık sık başvuruyoruz. Kamuoyunda dönen tartışmalar ışığında ne söylediklerine bakıyoruz. Onlara sorular soruyoruz. Mevcut tutarsız düşüncelerimizi, rayına oturtacakları umuduyla, onlarla paylaşıyoruz. Dünya hakkındaki bilgimizi kendi kişisel entelektüel bağımlılık ağlarımız içinde oluşturuyoruz.”

Güvenilir entelektüelliğin beş erdemi

Byerly kılavuzluğuna güvenilebilecek entelektüellerin beş farklı erdemle diğerlerinden ayrıldığını ileri sürüyor:

“Entelektüel güvenilirliğin en önemli işareti, birisinin sizin entelektüel esenliğinize gerçekten önem vermesidir. Gerçeğe ulaşmanıza, bilgi edinmenize, anlayışınızı derinleştirmenize ve sorgulama becerilerinizi geliştirmenize yardımcı olmak isterler. Onlar entelektüel yardımseverliğin temel erdemine sahiptirler.

Bir erdem olarak entelektüel yardımseverlik, sadece eylemleri değil, duygu ve düşünce kalıplarını da kapsar. Entelektüel olarak iyiliksever kişi, başkalarının entelektüel kazanımlar elde etmesini önemser ve bundan keyif alır. Ayrıca, bu tür kazanımların göreceli önemi hakkında olgun görüşlere sahiptir. Örneğin, bir kişinin bir konu hakkında geniş bir bilgi yelpazesi edinmesine yardımcı olabilecek beceriler geliştirmesinin, ona kısa bir gerçekler listesi sunulmasından daha iyi olduğunu kabul ederler.

Entelektüel sapkınlıklar

“Bir kişinin entelektüel yardımsever olmayı başaramamasının birçok yolu vardır. En aşikâr ve en aşırı, entelektüel olarak kötü niyetli olmaktır. Bu tür bir kişi, başkalarına entelektüel zarar vermeyi amaçlar. İnsanlar hata yaptığında veya aptal görüldüğünde bundan zevk alırlar ve kafa karışıklığına neden olmaktan hoşlanırlar.

Entelektüel güvensizliğin daha sinsi biçimi toplumsal hak ihlalidir. Toplumsal hakları tanımayan kişiler, başkalarının görüşlerini etkilemeye odaklanır. Tartışmaları kazanmak ve insanları olayları kendi istedikleri gibi görmeye yönlendirmek isterler. Her şeyi doğru anladıklarını düşünürler ve bir şeyleri doğru anlayanların, başkalarının da işleri doğru yapmasına önderlik etme sorumluluğu olduğuna inanırlar. (...) Başkalarının doğru görüşlere sahip olmasını umursamazlar; başkalarının onların görüşlerini paylaşmasına önem verirler. (...)

Entelektüel olarak yardımsever kişiyi toplumsal hak ihlalcisinden ayırmak her zaman kolay değildir. Ancak bunu yapmanın bir yolu, onları neyin heyecanlandırdığına dikkat etmektir.

Genel olarak entelektüel gelişiminizden mi yoksa sadece düşüncelerinizi etkilemeyi başardıklarında mı seviniyorlar?”

Aydının kibirlisinden kaçın

Byerly, güvenilir entelektüellerin kendi görüşlerini içtenlikle paylaştığını çünkü ‘entelektüel şeffaflığa’ sahip olduğunu belirttikten sonra, şeffaf olmayan aydınların özelliklerine değiniyor:

“Birincisi, entelektüel olarak kibirlidirler. Kendini beğenmiş biri, başkalarının kendileri hakkında iyi düşünmesini ister. Sadece itibarlarını düşünürler. Görüşlerini paylaşırken akıllarında hep bu endişe vardır. Şeffaf kişinin aksine, kendini beğenmiş kişi, görüşlerinin insanların entelektüel esenliğini artırmak için paylaşmaz. Bunun yerine, kendileri hakkında en iyi izlenimi vermek için görüşlerini seçici bir şekilde paylaşırlar. Kibirliler çoğunlukla beğenilmek için bilmedikleri şeyleri biliyormuş gibi ya da onlardan daha güçlü kanıtlara sahipmiş gibi yaparak entelektüel duruşlarını şişirirler.”

Çekingen entelektüelin kimseye faydası yok

“Entelektüel olarak çekingenler de şeffaf değildir. Kibirli olanın aksine çekingenler, entelektüel özelliklerine karşı olumsuz tavırlar benimsemi eğilimindedir. Bilgi birikimlerinin zayıf olduğunu düşünürler ve cehaletlerinin ortaya çıkarılmasından korkarlar. Bu, onları ilgi odağı olmaktan ve söyleyecek bir şeyleri olsa bile grup bilgisine katkıda bulunmaktan kaçınmaya iter. Bilgisiz olduklarının ifşa edilmesinin öz saygılarına zarar vermesinden kaçınmak için sessiz kalmayı tercih ederler. Bu yüzden, size yardım edebilecekleri zaman bile, bildiklerini söylemekten kaçınabilirler.

Şeffaf insanla kendini beğenmiş veya çekingen olan arasındaki farkı nasıl anlayabilirsiniz? Başkalarının fikirlerine ilişkin görüşlerine nasıl tepki verdiklerine odaklanın. Fikirlerinin nasıl algılanacağına dair korku ya da fikirlerinin sizi ya da başkalarını memnun etmesine aşırı istek duymaları, şeffaflıktan yoksun olabileceklerinin işaretleridir.”

Entelektüel sarih olmalı

Byerly, güvenilir entelektüellerin üçüncü özelliğinin ‘sarih iletişim’, yani görüşlerini muğlaklığa yol açmadan net biçimde dile getirmesi olduğunu anlatıyor, aksine davrananların ise güvenilirmez olduğunu dile getiriyor:

“Sarih iletişimciler (...) görüşlerini kolay takip edilecek şekilde yapılandırılmıştır ve her bir parçanın işlevi size açıktır. Sarih iletişimci olamayanların bir kısmı sözde derinlik arayışına kapılanlardır. Bu tür insanlar özellikle potansiyel olarak derin görüşlere açık ve alıcıdır. Bu alıcılık, anlamsız sözlerin derin anlamlar içerdiğine dair yanlış anlamalara yol açabilir. (...) Sözde derin bir çizgiye sahip olanlar, sahte haberleri gerçek haber olarak yanlış tanımlamaya daha yatkındır. Dahası, bu bireyler, söyleyecek çok az şeyleri olsa bile, kendilerini derin gös-

termek için çaba sarf ederler. Boş fikirlerini baştan çıkarıcı tuzaklarla süsleyebilir ve bu arada takipçilerini kafa karışıklığına sürükleyebilirler.

Neyse ki, sarih iletişimciyi sözde derinliğe duyarlı olanlardan ayırabilirsiniz. Birisi sizin anlamadığınız bir şey söylediye, anlayabileceğiniz bir şekilde ifade etmesini isteyin. Bundan uzak dururlarsa veya sorunun sizin tarafınızda olduğu konusunda ısrar ederlerse, bu iletişimde erdem sahibi olmadıklarını gösterir.”

Sizi dinleyeni dinleyin

“Entelektüel güvenilirliğin dördüncü işareti, bu niteliğe sahip kişilerin, izleyicilerinin ayırt edici özelliklerinin değerini bilmeleridir. Özel görüşleriniz, deneyimleriniz, yetenekleriniz ve eğilimlerinize dikkat ederler. İlerlemenize yardımcı olmak ve izleyici duyarlılığı erdemini sergilemek için iletişim kabiliyetlerini sizi açmazlarınızdan kurtarmak için kullanırlar.

Buna karşılık, izleyici duyarsızlığının bir biçimi, insanların dinleyicilerine çok az ilgi göstermesi, kendi özelliklerine daha çok takıntılı olması, psikologların ‘özbilinç’ dediği bir özelliktir. Bu tür insanlar, “Her zaman kendimi anlamaya çalışıyorum” gibi iddialara güçlü bir şekilde katılma eğilimindedir. Sonuç olarak, öz bilincine sahip insanların izleyicilerini anlamak için zamanları yoktur.

İnsanlar ayrıca dikkatleri yöneltirken fazla seçici olabilirler. Örneğin yargılayıcı insanlar, dinleyicilerinin utanç verici, kötü veya sorunlu özelliklerine karşı tetikte kalırken, izleyicilerinin güçlü yönleriyle daha az ilgilenirler. Ya da izleyicilerinin kendilerine iyi yansıyan özelliklerine karşı uyanık olabilirler: Temel güdüleri kendilerini üstün görmektir ve bu nedenle başkalarının görece zayıf yönlerini ararlar. (...)

Güvendiğiniz birinin erdemli biçimde hassas olup olmadığını belirlemek için kendinize şunları sorabilirsiniz: Bakış açınızı, entelektüel ihtiyaçlarınızı, yeteneklerinizi anladıklarını gösteriyorlar mı? Sizin hakkınızda bilgi edinmeye çalışırken bu özellikleriniz hakkında sorular soruyorlar mı? Sizinle kişisel bir şekilde iletişim kuruyorlar mı? Cevap hayır ise, güvenilir bir entelektüel rehber olmayabilirler.

Entelektüel rehber sabırlı olmalı

Son olarak, entelektüel olarak güvenilir kişiler, arayışlarınızda sizi desteklemek için sonsuz bilgelik gösterirler. Bilgi aramayla ilgili birçok kararı anlayışla karşılarlar. İnsanların ne zaman daha fazla kanıt toplayacakları, nerede arayacakları, nasıl tartacakları, hangi yöntemleri kullanacakları ve kime güvenecekleri konusunda seçim yaptıklarını anlarlar. Öğrenme arayışınızda kendilerini gösteren potansiyel riskler ve faydalar arasında gezinmenize yardımcı olma konusunda yeteneklidirler. Entelektüel rehberlik erdemine sahiptirler.

Bazı insanların ise psikolojik olarak kapanma ihtiyacı vardır. Bu tür insanlar, soruşturmaları tamamlamaya kararlıdır ve muğlaklıklar onların kapanmasına yol açar. Çabucak kesin cevaplar isterler ve cevap alıncaya kadar da peşini bırakmazlar. Psikologlar bu ihtiyacın ikiz bileşenlerine “yakalama” ve “donma” adını verir. Kapanmaya ihtiyaç duyanlar, sorularını çözmeyi vaat eden herhangi bir bilgiyi çabucak elde ederler, bir yanıt seçtikten sonra herhangi bir çelişkili bilgiyi görmezden gelme eğilimindedirler ve ulaştıkları cevapla donup kalırlar.

Güçlü bir kapanma ihtiyacı her zaman sorunlu değildir. Sonuçta kararlılık, liderlerde çok değerli bir yetenektir. Yine de bu ihtiyaç, metodik ve dikkatli düşünmeyi gerektiren tam da başkalarının rehberliğine çok sık ihtiyaç duyduğunuz türden incelikli konular söz konusu olduğunda bir engel olabilir. Bu tür muallak konular, kapanışa ihtiyacı olanların kaldıramayacağı türden bir düşünce gerektirir. Bunun yerine, size sorunu aşırı basitleştiren, akılsızca tavsiyeler sunma olasılıkları yüksektir.

Entelektüel bir rehberde aranacak temel özellik sabırdır. Bağlandığınız kişi, içinde bulunduğunuz durumun karmaşasının farkına varmak için zaman ayırıyor mu, yoksa hemen devreye girip “düzeltmeye” mi çalışıyor?

Kendini duygu, düşünce ve eylemlerini gösterme eğilimi kişinin entelektüel olarak güvenilir veya güvenilmez olup olmadığını ortaya çıkaracaktır. Bu işaretlere ne kadar iyi bakarsak, ağlarımızda o kadar iyi işlev görebiliriz ve karşılaştığımız karmaşık sorunlar hakkında ne düşüneceğimizi o kadar iyi anlayabiliriz.”

Bu yazı ilk kez 12 Kasım 2020’de yayımlanmıştır.

T. Ryan Byerly’nin Psyche.co sitesinde yayınlanan “Kimin güvenilir olduğunu nasıl anlaşırlır?” başlıklı yazısının bazı bölümleri Mustafa Alkan tarafından çevrilmiş ve editoryal katkıyla yayına hazırlanmıştır. Yazının orijinaline aşağıdaki linkten erişebilirsiniz. <https://psyche.co/guides/how-to-spot-whos-trustworthy-and-whos-not-on-what-matters>